

Türkiye’de Göçmen İşçiler Sorunu

Yrd. Doç. Dr. Çiğdem ŞAHİN

İstanbul Üniversitesi

İktisat Fakültesi

Günümüzde ‘Soğuk Savaş’ döneminin ardından tekrar ‘Sıcak Savaş’ dönemine girilmesiyle birlikte, özellikle savaş ve etnik-dini çatışmalardan kaynaklanan göç hareketinin çok yaygınlaştığı görülmektedir. Bu arada sıcak savaş bölgesi olması nedeniyle, bu göçlerin en çok Ortadoğu bölgesinde yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Örneğin şu an en sıcak savaş bölgesi olması nedeniyle Suriye’de ülke nüfusunun neredeyse yarısının göç olgusuyla karşı karşıya olduğu gözlemlenmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(BMMYK)’nin Suriye ile ilgili güncel rakamlarına göre savaştan kaçarak ülke dışına çıkmak zorunda kalan Suriyeli sığınmacıların sayısının son on yılda üç milyonu aşmış olduğu kaydedilmektedir. Bu rakamda bir yıl içinde 1 milyon kişilik artış olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu arada yine BMMYK’nın rakamlarına göre, Suriye’de ülke sınırları içinde göç edenlerin sayısı da son 10 yılda 6,5 milyon civarına ulaşmıştır. Göç edenlerin yarısından fazlasını çocuklar oluşturmaktadır. Suriyelilerin yurtdışında sığındığı ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin başını Lübnan (1 milyon 140 bin), Türkiye (815 bin) ve Ürdün (608 bin) başı çekmektedir.www.dw.de/suriyede-nüfusun-yarısı-göçtü/a-17888203, 29.08. 2014. Aynı rapora göre günümüzde dünyadaki toplam mülteci sayısı 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana en yüksek seviyeye ulaşarak 50 milyon civarını bulmaktadır. Yine aynı raporda, 2013’te iç savaşlar, çatışmalar ve şiddet olayları nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalanların sayısının bir önceki yıla oranla 6 milyon artarak 51, 2 milyona yükseldiği belirtilmekte, özellikle Suriye, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Güney Sudan’daki çatışmaların, mülteci sayısının artmasında önemli bir etken olduğuna işaret edilen raporda, sadece Suriye’de üç yıla yakın süredir devam eden iç savaş nedeniyle 6,5 milyon kişinin yerlerinden edildiğine dikkat çekilmektedir. www.sabah.com.tr/dunya/2014/06/20/multeci-sayisi-50-milyonu-asti

Göçmenlik Demek En Temel İnsan Haklarından Feragat Etmek Demek

Kapitalizmin dünyayı yeniden şekillendirme ve ülke sınırlarını yeniden belirleme hırısından kaynaklanan vahşi ve kirlili bir paylaşım savaşında daha insanlık, tarihte benzer savaş dönemlerinde, özellikle de İki Dünya Savaşı sürecinde görüldüğü gibi yine evlerini, yurtlarını, varlıklarını, yoklarını, aileleri ve yakınlarını artlarında bırakarak, vatandaşı oldukları ülkeleri terk etmek ve göçmen konumunda başka ülkelere sığınmak durumunda kalmaktadırlar. Göçmenlik genellikle ülkelerinde hayatlarını sürdürme olanaklarını yitiren, en kötüsü ise rejim tarafından istenmeyen insan konumuna düşmüş kişilerin başvurmak zorunda kaldıkları zor bir yaşam seçeneğidir. Eğer beyin göçü ve daha iyi çalışma koşulları nedeniyle değil de savaştan veya dikta rejimlerden kaçış şeklindeyse bu göçler, gerçekten de ölümüne bir serüvene dönüşebilmektedir. Savaş veya rejimden kaçanların çoğu ya yakalandıkları an mevcut iktidarlar tarafından tutuklanıp içeri alınacak, işkence göreceklerdir ya da idamla yargılanarak, öldürüleceklerdir.

Son yapılan araştırmalara bakıldığında, Üçüncü Dünya Ülkelerinden, özellikle de Ortadoğu’nun dikta rejimlerinden, etnik-siyasi-dini çatışmalardan kaçış şeklinde gerçekleştirilen göç şekli, günümüzde en çok karşılaşılan göç şeklini oluşturmaktadır. Bunu çevre felaketleri ve küreselleşmeyle gelen yaşam standartları eşitsizliğinin önemli yan ürünleri olarak gerçekleşen uzun mesafeli göçler takip etmektedir(Daniş, 2004). Bu araştırmalara göre göç olgusu gerçekten de bugünün dünyasında çok

ciddi bir soruna işaret etmektedir. Kaçak göçmenlere dair "*bir gemi battı şu kadar göçmen boğularak öldü*" gibi olayın magazinsel yanı dışında konuya ilişkin medyada çok fazla haber yer almasa da, Türkiye de göçmen sorunundan en fazla etkilenen ülkelerin başında gelmektedir.

Aynı araştırmanın sonucuna göre günümüzde yaşanan bu göçlerin makro dinamikleri büyük ölçüde son çeyrek asırda yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler tarafından belirlenmektedir. Bunlardan en önemlisi, Soğuk Savaş sonrası yaşanan siyasi çözülme ve dünya ölçeğinde yoksulluğun derinleşmesi ve yaygınlaşmasının Kuzey'e olan göç akımlarının hacminde önemli oranda büyümeye yol açmasıdır. Siyasi istikrarsızlıktan, insan hakları ihlallerinden ve baskıcı rejimlerden kaçanlar, daha iyi bir yaşam umuduyla Batı ülkelerine yönelmişlerdir. İki kutuplu dünyada otoriter yönetimlerin baskıyla kontrol altında tutabildiği etnik çatışmalar, 1990'ların başındaki büyük çözülmenin ardından Bosna, Kosova, Bulgaristan, Irak gibi yerlerde iç savaşlara ve etnik temizlik harekâtlarına dönüşmüş ve bunlar sonucunda da büyük bir nüfus yerinden yurdundan edilmiştir. Siyasi çalkantılara ek olarak, Neo-Liberal piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasıyla pek çok bölgede ortaya çıkan ekonomik yapılar, geleneksel dayanışma ağlarının çözülmesi ve devletin sosyal harcamalarını kısıtlaması, işsizlik ile beraber ağır bir yoksullaşmaya yol açmıştır. Dünyanın farklı noktalarında refah ve yaşam standartları arasındaki eşitsizliğin gelişen iletişim teknolojileriyle görünür kılınması göç sürecini daha da hızlandıran bir etki yapmıştır (Danış, 2004). Bu bağlamda, bütün bu anlattıklarımıza da dayanarak, aynen Reyneri'nin yaptığı gibi, kaçak göçmenleri "*bir insanın yaşamını sürdürmesi için gerekli temel altyapı olanaklarından yoksun, derme çatma yerlerde, insan onuruna aykırı koşullarda yaşamlarını sürdürmeye çalışan çaresiz konumdaki insanlar*" (Reyneri, 1998: s.318) şeklinde tanımlamakta, biz de bir sorun görmemekteyiz.

Gerçekten de empatiyle yaklaşıldığında, göçmenlik, zor durumda kalınmadığı sürece kimsenin kendi tercihiyle gönüllü olarak kabullenmek isteyeceği bir konum değildir genellikle. Bir insan vatandaşı olduğu bir ülkeyi tamamen terk edip bir başka ülkeye sığınmacı olarak yerleştiğinde, daha önce vatandaş olmaktan kaynaklanan en temel haklarını bile kaybetmeyi göze alarak bunu yapmaktadır. Yani ülkesinde sahip olduğu bütün siyasi, sosyal, ekonomik haklarından ve güvencelerinden feragat etmek pahasına; çalışma hayatına katılma, oy kullanma, eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi en temel insan haklarından yoksun kalmayı, her türlü sömürüye ve istismara açık olmayı göze alarak bu yolu seçmektedir. Bu kolay kabullenilebilecek bir durum değildir. Bu anlamda, göçmenler, özellikle rejim karşıtı siyasi mülteciler, kendi ülkeleri dışında her türlü yaşam güvencesi ve destekten yoksun, sürekli ön yargılarla dışlanacakları, hırpalanacakları, en kötüsü nereye giderlerse gitsinler bir şekilde belli grupların ırkçı ve faşist saldırılarına maruz kalacakları bir hayatı önceden bilerek ve kabullenerek bu yola başvuracak kadar çaresiz kalmış insanlardır. Af örgütünün Türkiye'ye sığınmış Suriyeli mültecilerle ilgili yayınladığı rapor adeta bu tespitlerimizi teyit eder niteliktedir.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Araştırmacısı Andrew Gardner "*Hayatta Kalma Mücadelesi: Türkiye'deki Suriye'den Gelen Mülteciler*" adlı raporunda Türkiye'ye sığınan 1.6 milyon insanın karşı karşıya kaldığı insan hakları risklerini belgelendiğine dikkat çekerek, "Türkiye'nin açıkça Suriye'den gelen yüz binlerce mültecinin en basit ihtiyaçlarını bile karşılama konusunda yetersiz kaldığını, sınırı geçmeyi başarmış mültecilerin çoğunun yoksulluk içinde ve çok kötü koşullarda yaşadığını belirtmektedir. Kamp dışında bulunan mültecilerin en önemli sorununun barınma ve sağlık sorunu olduğunu söyleyen Gardner tespitlerini şu ifadelerle dile getirmektedir: "Kampların dışında yaşayan mültecilerin büyük bir kısmı kendi başlarına yaşamak zorunda. Yeteri kadar gıdaya erişimleri yok. Bugün yiyecek bir şey bulsalar da çoğu yarın ne yiyeceklerini bilmiyorlar. Barınacak, hiçbir yerleri yok"

Bu arada Mültecilerin en çok park ya da otobüs duraklarında yaşadıklarını söyleyen Gardner, mültecilerin yüzde 25'lik kısmının yıkık binalarda büyük bir kısmının da hiçbir ailenin yaşayamayacağı kadar berbat, harap yerlerde barındıklarını kaydetmektedir. Ayrıca mültecilere ait en önemli sorunlardan birinin sağlık sorunu olduğunu da vurgulayan Gardner, savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan Suriyeli mültecilerin yaralı halde hastanelere başvurduklarında kabul görmediklerini belirtmektedir.

Türkiye'de Son Yıllarda Savaştan Kaçan Göçmen Profili Ağır Basıyor

Türkiye'de 2010'dan önce yapılan araştırmalarda, göçler çok daha farklı nedenlerle açıklanırken, günümüzdeki göçlerin çoğunluğunun nedeninin savaş ve etnik-dini çatışmalardan kaynaklandığı, hatta Türkiye'deki göçmen işçiler arasında, bu şekilde savaş ve çatışma mağduru olarak ülkemize sığınıp çalışmak zorunda kalan göçmenlerle ilgili bir istatistik yapıldığında, bu nitelikteki göçmen sayısının ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. 2009 yılında Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı öğrencilerinden Taner Akpınar Doktora tezinde "*Türkiye'ye göç olgusu ve göçmen işçiler üzerine bir değerlendirme*" yaparken, bu konuda Türkiye'nin daha çok bir geçiş yeri olarak kullanıldığına ilişkin bir algılama olsa da ya da böyle bir manipülatif algı yaratılmaya çalışılsa da, bunun gerçekliğinin olmadığını ileri sürmektedir.

Türkiye'nin, farklı amaçlarla ülkeye giriş yapan bir göçmen profili ile karşı karşıya olduğunu, bunların genelde Türkiye'yi başka ülkelere geçiş yolu olarak görmediğini, yapılan saha çalışmasına göre, göçmen işçilerin bir kısmının bir süre çalışıp ülkesine dönmek istediklerini, bir kısmı da, öncelikle, Türkiye'ye yerleşmenin yollarını aradıklarını, Türkiye üzerinden Batya gitmeyi düşünenlerin ise birkaç kişiyi geçmediğini, bu anlamda Türkiye'nin göçmenler açısından yalnızca geçiş bölgesi olarak kullanıldığını söylemenin doğru olmayacağını söylemektedir. Ayrıca Akpınar, Türkiye'ye yönelik göçlerin, göçmenlerin geliş amaçlarına ve yasal konumlarına göre farklı kategorilere ayrıldığını, bu konuda Türkiye'yi geçiş yeri olarak kullanmak için gelenler, sığınmacılar, çalışmak için gelenler, yerleşmek için gelenler gibi farklı göçmen kategorilerinden söz edilebileceğini, insan ticaretini de ayrı bir kategori olarak, bu sınıflandırmaya dahil etmek gerektiğini vurgulamaktadır (Akpınar, 2009,ss. 76-77-78). Akpınar'ın tezi bu konuda çok kapsamlı, ciddi bir araştırma niteliğinde olmasına rağmen, çalışmanın yapıldığı dönemlerde Türkiye açısından Ortadoğu ülkeleri ve Suriye üzerinden göç olgusu bu denli önemli bir sorun haline gelmediği için bu konudaki son 5 yıla ait istatistikler bu çalışmada bulunmamaktadır.

Savaştan kaçanlardan ya da Sığınmacı göçmen işçilerden bahseden kısımda ise kısaca şu bilgiler yer almaktadır: Türkiye, yoğun bir şekilde sığınmacı göçü de almaktadır. Ancak, Türkiye'ye yönelik sığınmacı göçüne ilişkin bir kavram kargaşası ve kafa karışıklığı olduğu gözlenmektedir. Sığınmacı, hukuksal bir tanımdır. Türkiye Birleşmiş Milletler bünyesinde kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi'ni ve 1967 Protokolü'nü onaylamıştır. Ancak, Türkiye bu metinleri coğrafi çekince koyarak onaylamıştır. Bu çekinceye göre, Türkiye yalnızca Avrupa'dan gelenleri mülteci olarak kabul etmekte, Avrupa dışından herhangi bir yerden gelenlere ise, bunlar üçüncü bir ülkeye kalıcı olarak yerleştirilene kadar, geçici sığınma hakkı tanımaktadır.15 Bilgisizce kullanılan ve birbirine karıştırılan mülteci ve sığınmacı kavramları, Türkiye açısından çok farklı anlamlara sahiptir. Benzer şekilde, birbirine karıştırılan kaçak göç kavramı da, mülteci ve sığınmacı kavramlarından kesin çizgilerle ayrılmaktadır, en azından kağıt üzerinde. Türkiye'ye son yıllarda mülteci değil, sığınmacı göçü olmaktadır. Yasal bir statüye sahip olan sığınmacılar, ilk geldiklerinde ilgili yerlere mültecilik başvurusu yapana kadar kaçak konumda bulunmaktadırlar. Başvurusu kabul edilmeyenler de

kaçak konumuna düşmektedir. Diğer göçlere kıyasla, Türkiye'ye yönelik sığınmacı göçlerine ilişkin çalışmalar sayıca fazladır. Özellikle Kirişçi'nin bu konuda çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

Suriyeli Göçmen İşçiler Üzerinden Göçmen Emeği Sömürüsüne Karşı Bir Eleştiri

Biz bu çalışmayı, son yıllarda özellikle Suriyeli göçmen işçiler çok gündemde olduğu ve bu işçiler aynı zamanda çok yoğun bir emek sömürüsü altında bulunduğu için, *genel bir göçmen emeği değerlendirmesi* çerçevesinden çıkararak, *Türkiye'ye yönelik bir göçmen emeği sömürüsü eleştirisine* dönüştürmek istiyoruz. Böylece, bu eleştiri yaparken bir yandan da bu işçilerin ne kadar kötü koşullarda, ne kadar düşük ücretlerde ne büyük istismarlara uğrayarak çalıştırıldıklarına; yarı aç yarı tok, üstelik sık sık da ırkçı saldırılara maruz kalarak, siyasi sosyal hiçbir güvenceye sahip olmadan ve hiçbir şekilde can güvenlikleri bunmadan nasıl zor şartlarda ayakta kalma mücadelesi verdiklerine bir nebze olsun dikkat çekmeyi umuyoruz.

Ayrıca bu çerçevede sermayenin göçmen emeğini sömürü aracı haline getirirken kullandığı acımasız yöntemleri, onların savunmasız, korunaksız konumlarını istismar ederek bunun üzerinden nasıl astronomik karlar elde ettiğini ve bunun uluslararası arenada strateji ve politikasını üretmede de ne kadar başarılı olduğunu bir şekilde deşifre etmek ve görünür kılmak istiyoruz. Tekrar Akpınar'ın çalışmasına dönersek, Akpınar çalışmasında kapitalist birikim açısından kaçak göçmen işçi çalıştırmanın dayandığı bir *"iktisadi rasyonalite"* den bahsetmektedir. Ona göre Castles, Kosack, Barrera, Portes, Sassen, Koob gibi düşünürlerin çalışmalarında da görüleceği gibi *"Göçmen işçi çalıştırmanın, tarihsel olarak, kapitalist birikim açısından yerine getirdiği birtakım ekonomik, sosyal ve politik işlevler bulunmaktadır: Ücretleri düşürmek, yerli işgücü üzerinde baskı kurmak, korumasız, esnek ve uysal bir işgücü kaynağı sağlamak, emeğin yeniden üretim maliyetini düşürmek ve hepsinden önemlisi işçi sınıfını kendi içinde -yerli-yabancı ya da ırksal, etnik köken, din gibi özellikler temelinde- bölmek gibi çok önemli bir realitedir bu.* (Castles ve Kosack, 1972; Barrera, 1979; Castells, 1979; Portes, 1983: 281; Sassen-Koob, 1983; Castles, 1992)(Akpınar, 2009, s. 31). Bu arada kaçak göçmen işçilerin sermaye lehine sömürü aracı haline getirilmesinde Devletin de rolünün olduğu unutulmamalıdır.

Konuyu *"Kaçak göçmen işçi çalıştırmaya olanak tanıyan esnek ya da "başiboş" işgücü piyasaları"* başlığı altında biraz daha derinlemesine irdeleyen Akpınar bu konuda Modern kapitalist toplumda, çalışma ilişkileri alanında devletin belirleyici bir rolü olduğunu, Devletin bir yığın yasal ve kurumsal düzenlemeyle işgücü piyasalarına ve çalışma ilişkilerine müdahale ettiğini, kaçak göçmen işgücü istihdamı, devletin söz konusu yasal ve kurumsal düzenlemelerine rağmen gerçekleşen ve bunların hiçe sayıldığı bir durum olduğunu ve devletin bu konudaki rolünün de iki boyutunun bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi, devletin kendi egemenlik alanına giren sınırlar içinde işgücü piyasalarına ve çalışma ilişkilerine müdahalesine ilişkindir. İkincisi ise, kaçak göçmen işçilerin sınırlar ötesinden sağlanan bir işgücü kaynağı olmasıyla da bağlantılı olarak sınırlardan geçişlere ilişkindir.

Yeni-liberal yapılanma sürecinde işgücü piyasalarında köklü dönüşümler olmuştur. Bu süreçte, işgücü piyasalarının "esneklik" ekseninde yeniden düzenlenmesi ana amaçlardan biridir. Yeni-liberal politikaların hayata geçirilmesinde belirleyici rol oynayan uluslararası mali kuruluşlar işgücü piyasalarının esnekleştirilmesine büyük önem vermektedir. Örneğin, Dünya Bankası-DB, yeni-liberal politikaları etkin kılmaya yönelik reformların başarısının işgücü piyasalarının esnekleştirilmesine bağlı olduğunu söylemektedir. DB, özellikle, işgücünün coğrafi hareketliliğine, ücretlere, istihdamla bağlantılı ücret dışı diğer sosyal haklara ilişkin düzenlemelerin esnetilmesini, daha doğrusu neredeyse tümünden

ortadan kaldırılmasını dayatmaktadır. DB ironik bir biçimde, esnek işgücü piyasalarının işçilerin de yararına olacağını ifade etmekte, dahası işçilerin neo-liberal yeniden yapılanma sürecinden hızlı bir şekilde "nasiplemeleri" için bunu bir ön koşul olarak görmektedir (World Bank, 1995: 14, 109-110). DB gibi uluslararası mali kuruluşların bu yöndeki görüşleri anlaşılır olmakla birlikte, konumu itibarıyla farklı bir noktada duran ya da durması gereken Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) da benzer bir tutum içinde olması şaşırtıcıdır. İşgücü piyasalarının esnekleştirilmesine ilişkin, ILO ve Dünya Bankasının görüşleri birebir örtüşmese de aralarında uzlaşmaz ayrılıklar olduğu söylenemez. ILO kayıtsız koşulsuz bir esnekleştirmenin sakıncalı olacağını belirtmekte, buna karşın, gelişmekte olan ülkelerin yeni-liberal politikaları başarılı bir şekilde uygulayabilmesi için işgücü piyasalarında gerekli reformların -yani esnekleştirmenin- yapılması gerektiğini belirtmektedir. ILO, diğer taraftan, 1980'ler boyunca, bir "elaltından esnekleşme" (*underground flexibilization*) sürecinin yaşandığını ve yapısal uyum politikalarının işgücü piyasalarını fiili olarak (*de facto*) esnekleştirdiğini de itiraf etmektedir (ILO, 1995: 83-86).(Akpınar, 2009, ss. 33-34)

Akpınar'ın bütün bu açıklamalarında da yer aldığı gibi, konuya "*sermayenin göçmen emeğini sömürüsü*" çerçevesinden baktığımızda 'göç olgusu' ve 'göçmenlik' kavramı, birtakım savaş veya çatışmalar nedeniyle ya da göçmenlerin kendi cephelerindeki sorunlardan hareketle yola çıktıkları bir serüven olmakla açıklanabilecek basit bir çerçeve olmaktan dışarı çıkmaktadır.

Bu konuda sermayenin bu başıboş ve savunmasız dolaşan emek piyasasını kontrolü ve azami ölçüde ondan faydalanma isteği; emek maliyetini asgari düzeye indirip en azami karları elde etme güdüsü; bu ve buna benzer faktörler göçmen emeğini şekillendiren, yönlendiren, bu konudaki ulusal, uluslararası strateji ve politikaları belirleyen çok önemli bir dinamik, temel bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Emeğin esnekleştirilmesi, güvencesizleştirilmesi, taşeronlaşma, bunlar bizzat sermaye tarafından emeği daha fazla kontrol etme ve sömürme amacıyla üretilmiş neo-liberal politikalar. Sermaye açısından "Kaçak göçmen işçi talebinin özgül gerekçelerini" Akpınar çalışmasında şöyle açıklamaktadır: "*Göçmen işgücü, gelişmiş ülke ekonomilerinde, özellikle niteliksiz ya da düşük nitelikli ve emek yoğun işler için vazgeçilemez bir işgücü kaynağı olmuştur. Papademetriou ve Yale-Loehr (1996: 3), göçmen işgücü için, "gelişmiş ülke ekonomilerinin hem motoru hem de yakıtı olmuştur ve olmaya da devam edecektir"* Örneğin, Birleşmiş Milletler-BM ve OECD (Organisation for Economic Co-Operation and Developmet) raporlarında, gelişmiş ülkelerin çoğunun yüksek nitelikli işler yanında tarım, imalat ve inşaat başta olmak üzere bazı alanlarda da niteliksiz işgücü kıtlığı çektiği belirtilmektedir. İşgücü göçleri olmaksızın bu alanlardaki işgücü kıtlığının karşılanamayacağı ve bu ülkelerdeki ekonomik çıktı ve kişisel refahın düşeceğinden endişe duyulmaktadır. Bu nedenle, işgücü kıtlığını gidermeye yardım edeceği gerekçesiyle, daha az sınırlayıcı göç politikalarından yana tavır konulmaktadır. Özellikle niteliksiz işler için, geçici yabancı işgücü istihdamının işgücü kıtlığını giderme yanında, işgücü piyasalarını esnekleştirme çabalarına da büyük katkı sağlayacağına inanılmaktadır (OECD, 1998, 2003; UN, 2004). Diğer taraftan, niteliksiz işlerdeki işgücü kıtlığı el altından kaçak göçmen işçi istihdam edilerek karşılanmaktadır. Bu konunun da, sözü edilen raporlarda açıkça dile getirildiği görülmektedir. Kapitalizmin 1980'lerden itibaren adeta bir salgın gibi yaymaya başladığı kaçak göç akımlarının küresel bir sorun haline geldiği söylenebilir. ABD'de 2000 yılında 7 milyon kaçak göçmen bulunduğu -şimdilerde ise bu sayının 12 milyon olduğu- tahmin edilmektedir (INS, 2003: 1). Avrupa'da 1990'ların sonunda 3 milyon kaçak göçmen olduğu (IOM, 2000: 198) ve Avrupa Birliği'ne yılda yaklaşık 500 bin kişinin kaçak yollardan giriş yaptığı tahmin edilmektedir. Rusya, Arjantin, Kore Cumhuriyeti ve Japonya da kaçak göç sorunuyla karşı karşıya kalmaya başlamıştır (ILO, 2004: 11-12)." (Akpınar, 2009, s.25)

Göç Olgusuna ve Göçmen Sorununa Farklı Yaklaşımlar...

Literatürde 'Göç' olgusunu ve 'göçmen işgücü' konusunu değişik başlıklarda açıklayan farklı kuramsal yaklaşımlar bulunmaktadır. Genel olarak bahsederek, bunlar; Emek Arzı Yönlü Kuramlar, Emek Talebi Yönlü Kuramlar, Sosyal Ağlar Kuramı ve daha eski kuram olarak da Marx'ın Yedek Sanayi Ordusu Kuramı şeklinde değişik başlıklar altında ele alınabilmektedir. Bunlardan Emek arzı kuramcıları göçü tamamen iktisadi rasyonalite açısından değerlendirmektedirler. Bunlara göre, yaşadıkları mevcut koşullarda gelirlerinin veya yaşam standartlarının hiçbir şekilde değişmeyeceğini, iyileşmeyeceğini düşünen bireyler, başka bir yer veya ülkede daha iyi bir gelir veya yaşam standardı elde etmek üzere geçici bir süre için veya kalıcı olarak bulunduğu yerlerden başka bir yere veya ülkeye göç etmektedirler. Amaçları emeklerini daha iyi bir ücretle daha iyi koşullarda arz edebilecekleri bir yer veya ülkede çalışmak veya yaşamaktır.

Emek talebi kuramcılarından Portes ise durumu arz yönünden değil emek talebi üzerinden ele almaktadır. Konuyu daha çok 'Dünya Sistemi Kuramı' çerçevesinde değerlendiren Portes, göçlerin, kapitalizmin dönemsel dalgalanmalarına bağlı olarak ortaya çıktığı savunusunu yaparak, bu bağlamda Merkez-Çevre soyutlaması üzerine bir analize başvurmakta ve uluslararası işgücü göçlerini de "çevre" ülkelerden "merkez" ülkelere doğru gerçekleşen bir olgu olarak açıklamaktadır (Petras, 1983: 45). Yerinden edilen ucuz ve yüksek düzeyde disipline olmuş, göçmen emeği gelişmiş merkezlerdeki düşük ücretli işler için ideal bir işgücü kaynağı oluşturmaktadır (Sassen, 1988: 128-134). Emek Talebi kuramcılarının bu savlarına karşı Portes (1995) ise neo-klasik kuramı ve "sosyal ağlar" yaklaşımını benimsemektedir. Bu yaklaşım, uluslararası emek göçlerinin nedenlerinden çok, göçmenlerin göç sürecinde kullandıkları birtakım sosyal ağlara dikkat çekmektedir.

Sosyal ağlar -Bourdieu'nun (1986) sınıflandırmasından hareketle- hem göç sürecinde ve hem de iş arama sürecinde etkin rol oynayan bir "sosyal sermaye" türü olarak değerlendirilmektedir. Göçmenler, bu ağlar sayesinde, gitmek istedikleri yerlerdeki yaşama ve çalışma koşulları hakkında bilgi edinmekte, iş bulmakta ve barınma olanakları sağlamaktadır. Belirli etnik gruptan olanların belirli çalışma alanlarında yoğunlaşması da sosyal ağlarla açıklanmaktadır (Portes ve Sensenbrenner, 1993; Portes, 1995; Waldinger, 1994). Portes (1995), sosyal ağlar yaklaşımını kullanarak, göç edilen ülkede yerleşikliğe geçmiş olan topluluklarla, aynı etnik kökenden olup bu dallara tutunarak yeni gelenler arasındaki ilişkileri irdelemektedir." (Akpınar, 2009, s: 17) Bütün bu kuramsal yaklaşımlar içinde yine de günümüz göç olgusu ve göçmen işçiler sorununu en iyi açıklayan yaklaşım, diğerlerine göre daha eski bir kuramsal çerçevesi olan Marx'ın 'Yedek İşgücü Ordusu Kuramı'dır. Bu yaklaşım özellikle emek-yoğun ve niteliksiz işlerin yapıldığı ekonomik faaliyet alanları açısından açıklayıcı gücünü halen korumaktadır. Bu çalışmanın temel ilgisi salt göç olgusu değil, kaçak göçmen işçi istihdamıdır. Kaçak göçmen işçi istihdamını incelemek için Marx'ın "yedek sanayi ordusu kuramı" son derece uygun bir kuramsal zemin sunmaktadır. Emekçi sınıfın bu kesiminin içinde bulunduğu koşullarla, kapitalizmin erken dönemlerinde görülen karanlık koşullar arasındaki çarpıcı benzerlik de Marx'ın kuramının açıklayıcı gücünü desteklemektedir. Marx'ın yedek sanayi ordusu kuramı, esas olarak emek göçü olgusunu açıklamaya çalışan bir kuram değildir aslında. Marx bu kuramda genel olarak kapitalist sermaye birikiminin genel yasalarını ele alırken, kapitalist birikimi açısından yedek iş gücü ordusunun, yani sermayenin emek kontrolü ve sömürsünü kolaylaştırmak açısından elinde ihtiyacı fazla emek gücü olmasının önemini anlatırken bu kurama başvurmuştur. Yedek sanayi ordusu esas olarak işsiz ya da yarı-işsiz kesimden oluşmakta, genellikle de çalışanların işten atılması ya da ek emekçi nüfusun her zamanki kanallardan daha güç emilmesiyle yaratılmaktadır ve iki işlevi bulunmaktadır. Bunlardan biri sermayenin kendisini genişletmesi konusunda değişen gereksinimlerini karşılamak için

her an sömürülmeye hazır bir yedek emek deposu yaratmak, diğeri de çalışan kesimi aşırı çalışmaya razı ederek her şekilde sermayenin kontrolüne sokacak koşulları oluşturmaktır. (Marx, 2004: 599-610). Marx, bu noktada göçmen işçileri nispi artı-nüfus kaynaklarından biri olarak değerlendirmekte (2004: 612) ve onlar için sermayenin hafif piyadeleri" yorumunu yapmaktadır (2004: 631).

Akpınar'ın buy konudaki yorumu da ilginçtir: "*Yedek işgücü ordusunun değişmez tek bir işlevinden söz edilemez. Örneğin, bu ordunun, kapitalizmin elli yıl öncesindeki işlevi ile günümüzdeki işlevi farklıdır. Yedek işgücü, çalışan kesimi baskı altında tutmakla birlikte, kaçak göçmen işçi istihdamında olduğu gibi, sömürü oranını artırmak için çalışan kesimin yerine de geçirilebilmektedir. İnşaat sektöründe göçmen işçi istihdam edilerek, emekçi sınıf arasında, yerli ve yabancı işçi gibi, sanal bir ayırım yaratılmakta ve göçmen işçiler yerli işçilere tercihen işe alınmaktadır. Bu, yedek ordunun çalışan kesim üzerinde baskı kurup, onları daha fazla çalışmaya zorlama yanında, çalışan kesimin yerine geçerek bu kesimi yedek ordunun işsiz saflarına göndermek gibi bir işlev gördüğünü de göstermektedir. Ancak kaçak göçmen işçiler yerli işçilerin yerine işe alınmakla yedek ordunun karşı saflarına geçmiş olmamaktadır. Emekçi sınıfın bu kesimi, gereksinime göre kısa sürelerle çalıştırılıp işten atılmakta sonra geri alınmakta ve bu atıp-geri alma süreklilik kazanmaktadır. Bu nedenle, yedek işgücü ordusu, işsiz ve yarı-işsizler olarak değişmez bir kesinlikte ele alındığında da, kuram, Türkiye inşaat sektöründe kaçak göçmen işçi istihdamı açısından açıklayıcı gücünü korumaktadır"*(Akpınar, 2009, s. 20.) Bu arada son yıllarda Türkiye'ye akın eden göçmen işçiler gerçeği ve bununla ilgili bir istatistik vermek istersek genel olarak aşağıdaki gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Bu arada bu tablodaki rakamlar sadece 2009 yılına kadar olan verileri kapsamaktadır.

Tablo-1: Kaçak göçmen işçilerin ülke, yaş, eğitim düzeyi ve yasal konuma göre dağılımı

(Az: Azerbaycan, Yaş G: Gürcistan, T: Türkmenistan, Af: Afganistan) Ülke	Eğitim düzeyi	Yasal konum
Az 42	Fakülte mezunu (ziraat mühendisi)	10 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
Az 46	Orta öğretim mezunu*	10 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
Az 57	Fakülte mezunu (Ziraat mühendisi)	15 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
Az 36	Yüksekokul mezunu (polis)	2 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
Az 34	Orta öğretim mezunu*	9 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
Az 40	Orta öğretim mezunu*	12 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor

Az	30	İlköğretim mezunu	9 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
Az	47	Fakülte mezunu (ziraat mühendisi)	15 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
Az	27	Orta öğretim mezunu*	7 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
Az	23	Orta öğretim mezunu*	6 aydır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
G	45	Yüksekokul mezunu (tarih öğretmeni)	Turist vizesiyle giriş yapmış, 1 aydan biraz fazla olmuş giriş yapalı
G	55	Yüksekokul mezunu (halk bilimci)	Turist vizesiyle giriş yapmış, yaklaşık 1 ay olmuş giriş yapalı
G	18	Orta öğretim mezunu*	Turist vizesiyle giriş yapmış, 1 aydan biraz fazla olmuş giriş yapalı
G	26	Orta öğretim mezunu*	Turist vizesiyle giriş yapmış, vize süresini geçirmiş, 4 yıldır kaçak kalıyor
G	34	Yüksekokul mezunu	2 yıldır turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
G	40	Askeri akademi mezunu	1 yıldır Turist vizesiyle giriş çıkış yapıyor
G	38	Polis akademisi mezunu	Turist vizesiyle giriş yapmış, 4 ay olmuş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor
G	46	Askeri spor akademisi mezunu	Turist vizesiyle giriş yapmış, 4 ay olmuş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor

G	31	Orta mezunu*	öğretim	Turist vizesiyle giriş yapmış, vize süresini geçirmiş, 2 yıla yaklaşık bir zamandır kaçak kalıyor
T	32a	İlköğretim mezunu		Turist vizesiyle giriş yapmış, 7 ay olmuş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor
T	32b	Orta mezunu*	öğretim	Turist vizesiyle giriş yapmış, 6 ay olmuş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor
T	44	Orta mezunu*	öğretim	Turist vizesiyle giriş yapmış, 8 ay oluş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor
T	25	Orta mezunu*	öğretim	Turist vizesiyle giriş yapmış, henüz 1 ay olmamış giriş yapalı
T	17a	Orta mezunu*	öğretim	Turist vizesiyle giriş yapmış, 1 yıl olmuş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor
T	17b	Orta mezunu*	öğretim	Turist vizesiyle giriş yapmış, 1 yıl olmuş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor
T	22	İlköğretim mezunu		Turist vizesiyle giriş yapmış, 1 aydan fazla olmuş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor

T	34	İlköğretim mezunu	Turist vizesiyle giriş yapmış, 1 aydan fazla olmuş giriş yapalı, vize süresini geçirmiş, kaçak kalıyor
Af	40	Okur-yazar değil	Yasadışı olarak giriş yapmış, 7 yıl olmuş giriş yapalı, 6 yıl kaçak kalmış ve 1 yıldır da ikamet tezkeresi ile kalıyor
Af	32	İlköğretim terk	Yaklaşık 25 yıl olmuş geleli, yasal olarak giriş yapmış ve vatandaşlığa geçmiş
Af	22	Okur-yazar değil	Yasadışı olarak giriş yapmış ve 4 yıldır kaçak kalıyor
Af	34	İlköğretim mezunu	Yaklaşık 27 yıl olmuş geleli, yasal olarak giriş yapmış ve vatandaşlığa geçmiş
Af	39	Okur-yazar değil	Yasadışı olarak giriş yapmış ve 9 aydır kaçak kalıyor
Af	26	Okur-yazar değil	Yasadışı olarak giriş yapmış ve yaklaşık 2 aydır kaçak kalıyor
Af	48	Okur-yazar	Yaklaşık 17 yıl önce kaçak olarak giriş yapmış, yakın bir zaman önce vatandaşlığa geçmiş
Af	46	İlköğretim mezunu	15 yıl kadar olmuş giriş yapalı, kaçak giriş yapmış ve son birkaç yıldır vatandaşlığa geçmiş

(Akpınar, 2009, Sayfa 113)

Yukarıdaki tabloda 2009 yılına kadar Türkiye'ye göçlerin en çok Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan ve Afganistan'dan geldiği, bu göçmen işçilerin yaş dağılımının 17'den 50'li yaşlara kadar, geniş bir yelpaze aralığında bulunduğu, işçilerin eğitim düzeylerinin, geldikleri ülkelere göre farklılaştığı, bunlardan eğitim düzeyi en yüksek işçi kategorisinin Gürcistan ve Azerbaycan'a ait veriler olduğu ve işçilerin çoğunun ülkeye kaçak olarak giriş yaptıkları görülmektedir. Yukarıdaki tabloda yer almasa da, son yıllarda ise medyada da çok sık ele alındığı üzere, daha çok savaştan, etnik-dini çatışmalardan kaçan Suriyeli göçmenlerin Türkiye'ye çoğunlukla sınır kontrollerinin gevşek olmasından yararlanarak kaçak giriş yapıları, kalan kesimin önemli bir bölümünün de devlet tarafından sığınmacı olarak kabul edilmeleri sonucu Türkiye'ye yerleştikleri gözlemlenmektedir. *"Emek Sömürüsünün Merkezi Türkiye"* başlıklı bir habere göre Suriyeli göçmen işçilerin büyük çoğunluğunun İstanbul'un birçok yerinde parklarda kalmalarının yanı sıra, hayatta kalmak için türlü etkinliklerin içine girdikleri, herhangi bir yasal güvenceleri olmadığından iyi bir iş bulup çalışma olanakları da son derece sınırlı olduğu, durumun böyle olmasının çok az ücretle işçi sömürmek isteyen işverenler açısından da istismara açık çok önemli bir "fırsat" yarattığı ileri sürülerek, Suriyeli göçmenlerin gözle görünür olmayan hizmet sektörleri dışında merdiven altı atölyelerde ve üretim alanlarında çok kötü koşullarda çalıştırıldıklarına dikkat çekilmektedir. Hiçbir güvenceleri olmaksızın ve çok düşük ücretlerle.

Gedikpaşa'daki ayakkabı atölyelerindeki bir işçi şöyle açıklamaktadır durumunu: *"Suriyeliler İstanbul'a geldiklerinden bu yana iş bulamıyoruz. Biz ayakkabının çiftini 7,5 TL'den ürettiyorduk. Bizden üç kat daha düşük paraya çalıştırıyorlar. 2,5 TL'ye ayakkabı yaptırıyorlar. Durum böyle olunca birçok kişi uzun süredir iş bulamıyor."* Suriyeli göçmenler bu şekilde ucuz işgücü olarak görülürken, diğer taraftan ucuz çalıştırılmaya razı ediliyor; çünkü başka bir şansları yok. Başka bir açıdan patronlar göçmen emeğini sömürmekte bir beis görmek bir yana, bunun üzerine giderek mevcut ortalama ücretleri düşürerek göçmen olmayan işçileri de ucuza istihdam etme eğilimi gösteriyorlar. Böylece Göçmen kanadından rıza zaten üretilmiş durumdayken, göçmen olmayan tarafında da rıza üretimi gerçekleşiyor. Sonuç olarak ortaya çıkan tablo her iki emeğin de en etkin biçimde sömürülmesinden başka bir şey olmuyor. www.tekqida.org.tr/Oku/9034/Emek-Somurusunun-Merkezi-Turkiye, 2 Temmuz 2014

Kadın Göçmen İşçiler

Türkiye'de düzensiz göçün artmaya başladığı 1980'li yılların sonu, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine denk gelmektedir. Bu konuda araştırması bulunan Derya Demirdüzen'e göre bu süreç Türkiye'ye yönelik kadın göçünün belirginleşerek gelişmesinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır (Demirdüzen, 2014). Ona ve çalışmasında yararlandığı Erder, Kaşka ve İçduygu gibi araştırmacılarının görüşlerine göre eski Sovyet ülkelerinden bavul ticareti yapan ve çoğunluğunu kadınların oluşturduğu göçmenler, Türkiye'yle kendi ülkeleri arasında mekik göçü yaparak düzensiz göçün artmasına yol açmıştır (Erder, 2007: 48). Bu süreçte, göçmen kadınların bir kısmı bavul ticaretinin yanı sıra seks işçiliği yapmaya da başlamıştır (Kaşka, 2007: 231). Seks işçiliğinin yaygınlaşmasında özellikle Rusya, Ukrayna, Moldova ve Romanya'dan gelen kadınların büyük şehirler ve tatil beldelerindeki eğlence sektöründe iş bulmalarının payı olmuştur (İçduygu, 2004:36). Medyanın da etkisiyle, Türkiye'de göçmen kadınlar seks işçiliğiyle ön plana çıkmış; yaptıkları işe bakılmaksızın eski Sovyet Bloğu ülkelerinden gelen tüm kadınlar için argoda seks işçisi anlamı yüklenmiş olan "nataşa" sıfatı kullanılmaya başlanmıştır (Erder, 2011; Erder, 2007; Kaşka,2007).

Bu gelişmeler Türkiye’de göçmen kadınlara karşı önyargıların ve ayrımcı tutumların oluşmasına yol açmıştır. İlk dönemde büyük çoğunluğunu eski Sovyet ülkelerinden gelenlerin oluşturduğu göç dalgası, farklı amaçlarla değişik bölgelerden gelen göçmen kadınların artmasıyla devam etmiştir. Türkiye’ye geliş amaçları zaman içinde çeşitlenen göçmenler tezgâhtarlık, tercümanlık, modelistlik ve mankenlik gibi yeni iş alanlarında da çalışmaya başlamışlardır (Erder, 2011: 210). Günümüzdeyse Türkiye’deki göçmen kadınların daha çok eğlence sektöründe ve ev işlerinde yoğunlaştıkları tespit edilmiştir (Kaşka, 2009; Erder, 2011). Türkiye’deki göçmenlerin çalıştığı alanlar, geldikleri ülkelere göre değişmektedir. İçduygu’nun (2004) “Türkiye’de Kaçak Göç” başlıklı çalışmasında bu ayırım net olarak sunulmuştur. Bu çalışmada, seks işçilerinin daha çok Ukrayna, Rusya, Moldova ve Romanya; ev işçilerinin Moldova, Türkmenistan ve Özbekistan; tekstil işçilerinin Moldova ve Romanya; lokanta ve gıda sektörü işçilerinin de Filipinler, Ukrayna, Pakistan, Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelere geldiği tespit edilmiştir (İçduygu, 2004: 11, 90). Yukarıda sayılan ülkelere ek olarak, ev hizmetlerinde çalışan göçmenlere Gürcü ve Ermenilerin de katıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca, turizmde çalışanların da büyük ölçüde, Rusya başta olmak üzere, Belarus, Ukrayna, Moldova, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkmenistan gibi ülkelere geldiği tespit edilmiştir (Demirdizen, 2014).

Kağıtsız Göçmenler

“Türkiye’de Yine Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti” üzerine bir araştırma yapan Emel Coşkun’a göre uzun yıllar göç veren bir ülke olarak bilinen Türkiye, 1990’lardan itibaren kağıtsız göçmenler için transit ülke olarak tam bir hedef ülke haline gelmiştir (Coşkun, 2014). Coşkun gibi, Erder, Kaşka ve Toksöz gibi araştırmacılara göre de, Batı Avrupa’nın sıkı sınır kontrollerinden kaynaklanan pahalı ve riskli seyahatleriyle kıyaslandığında, gevşek vize politikası ve yakın coğrafi konumuyla Türkiye göçmenler açısından her zaman tercih edilebilir çekici bir seçenek olarak kabul görmektedir (Erder ve Kaşka, 2003; Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012). Avrupa’ya ulaşmak hayaliyle Türkiye’ye gelen kağıtsız ve transit göçmenlerin yanı sıra eski Sovyet ülkelerinden çok sayıda insan da bavul ticareti yapmak, çiftliklerde, inşaatlarda, evlerde, hizmet sektörünün değişik dallarında çalışmak üzere Türkiye’ye gelmektedirler (Erder ve Kaşka, 2003; IOM, 2008).

Göç akımının kısa vadeli ve tekrar eden yapısına referansla 'döngüsel' olarak adlandırılan bu göç tipinde Morokvasic genelde kadınların ufak çaplı tüccar, bakıcı, temizlikçi ya da fahişeler olarak çoğunluğu oluşturduklarına dikkat çekmektedir (2004). Bu arada döngüsel göçün en eski göç biçimlerinden birisi olduğu söyleyen Erder, göçmenlerin eğlence, turizm, ticaret, kültür ve istihdam gibi farklı sebeplerle geçici olarak sınırları aştıklarını belirterek, bütün göç akımlarının melez 'bir karakteri olduğuna da vurgu yapmaktadır (2011:194-5). Türkiye’de seks ticaretinin yakından ilişkilendirildiği göç tipi bazı özellikleri ile sığınmacı, mülteci ya da diğer 'kağıtsız' göç akımlarından ayrılmaktadır.

Nitekim Türkiye’de göç olgusunun en önemli özelliği, ticaret yapan ya da farklı işlerde çalışanlar olarak hemen her sektörde (inşaat sektörü hariç) kadınların göçmen nüfusun çoğunluğunu oluşturmasıdır (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012; Yüksek, 2003; Erder ve Kaşka, 2003:13). Bu arada bir diğer özellik de göçmen işçilerin büyük kısmının yerli işgücünün de yapabileceği vasıfsız işlerde yoğunlaşıyor olmasıdır (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012:87). Göçmenlerin ya Türkiye’ye gelmeden çalışma izni için başvurmaları ya da Türkiye’de 6 aylık oturma izni aldıktan sonra işverenleri tarafından çalışma iznine başvurulması gerekmektedir. Yani çalışma izni alabilen şanslı göçmenler bu izin ile işverene bağımlı çalışmak zorunda kalmaktadır; işten ayrıldıklarında ise izinleri otomatik olarak iptal edilmektedir. Tüm bu zorluklar birleşince göçmenlere kayıt dışı işlerde çalışmaktan başka seçenek kalmamaktadır (Coşkun, 2014). Bu kayıt dışı çalışma koşulları göçmenleri daha kolay ve yoğun

sömürülebilecek bir emek olarak işverenlerin gözünde oldukça çekici bir hale getirmektedir. Coşkun göçmenlerin bu 'yasadışı' konumlarından dolayı yerli işgücüne göre çok daha düşük ücretlere ve çok daha kötü çalışma koşullarına boyun eğmek zorunda kaldıklarını, bu yüzden de işverenlerin öncelikli tercihlerinin göçmen işçilerden yana olduğunu vurgulamaktadır. Bu kadınlarla yapılan yüz yüze görüşmeler de göstermektedir ki, Türkiye'ye bir ya da üç aylık turist vizesi ile giren göçmen kadınlar gelir gelmez bir ailenin yanında ya da işletmede çalışmaya başlamakta, turist vizelerinin süresi dolduğunda bir süre daha bu şekilde, ülkeden çıkış yaptıklarında ceza ödemeyi göze alarak kaçak olarak çalışmaya devam etmekte, kaçak oldukları süreçte sürekli polis ve sınır dışı edilme korkusu içinde oldukları için genellikle çalıştıkları yerlerden dışarı çıkmamaktadırlar. Yasadışı konumları onları işveren karşısında savunmasız, korunmasız, her türlü sömürüye, istismara açık hale getirmektedir. Coşkun'a göre göçmen ve turistlerin giriş ve kalışlarını kısıtlayan göç yasaları nedeniyle göçmenler kayıt dışı sektörde en kötü koşullarda sosyal güvencesiz ve en ucuz şekilde çalışmak zorunluluğu ile karşı karşıyadırlar.

Coşkun çalışmasında Ege (2002), Kalfa (2008) ve Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş (2012)'gibi yazarların referanslardan da yola çıkarak, göçmen kadınların sadece çalışma koşullarından dolayı işyerinde ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalmadıklarını aynı zamanda cinsiyetçi şiddet ve seks ticareti risklerine de açık olduklarına işaret etmektedir. Nitekim yapılan araştırmalar seks ticareti mağduru kadınların diğer göçmen kadınlarla benzer şekilde olası iş fırsatları için Türkiye'ye geldiğini ve göç süreçlerinin belirli bir aşamasında belli bir süreliğine de olsa bir şekilde seks ticaretine maruz kaldığını göstermektedir (Kalfa, 2008; Özer, 2011; Erder ve Kaşka, 2003; Dışişleri Bakanlığı, 2007; Demir ve Finckenauer, 2010). (Coşkun, 2014).

Türkiye'de Göçmen İşçiler Özellikle İnşaat Sektöründe Diğer Ülkelere göre Daha Yoğun Sömürülüyor

Burak Gürbüz'ün "*Türkiye'de emek sömürüsü ve işçi cinayetleri*" konusunda yaptığı araştırmada yer alan Türkiye'de çalışan göçmen işçilerin çalışma saatleri ve diğer ülkelerle kıyaslamasına bakıldığında, Türkiye'deki saatlerin ne kadar uzun olduğu dikkat çekmektedir. Bu da Türkiye'de göçmen emeği sömürüsünün ne kadar yüksek olduğunun göstermektedir. Gürbüz'ün araştırmasına göre Türkiye'de 2006-2011 yılları arası haftalık çalışma saati ortalama 52 saat. Bu oran Romanya'da 41 saat, Yunanistan'da 42 saat, Bulgaristan'da 40 saat, İspanya'da 40 saat, Fransa ve Almanya'da 38 saat olarak gözükmektedir. 2005 -2008 yılları arası ortalama ölümcül iş kazalarına baktığımızda ise şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de yüz binde 14,4, Romanya'da 8, Bulgaristan'da 6,5, İspanya'da 4, Fransa'da 2,8 ve Almanya'da 2,3. 2003-2008 yılları arası Çin'de haftalık çalışma saatleri %1,8 azalırken, Türkiye'de ise %2 artmaktadır. Türkiye'de doğal kaynak ve madencilikte çalışanların haftalık iş saatleri %8 artarken, bu oran bu konuda en kötü durumda olan Çin'deki artıştan bile fazladır. İnşaat sektöründe de durum farklı değildir. 2008 yılına baktığımızda Türkiye'deki işçi Çin'deki işçiye nazaran haftada ortalama tam 5 saat daha fazla çalışmaktadır. Bu durum madencilik ve doğal kaynaklar sektöründe 7 saate çıkmaktadır. Bu veriler de gösteriyor ki, maalesef Türkiye AKP iktidarı döneminde Dünya'daki emek sömürüsü ve işçi katliamı kategorisinde ilk sıralardaki yerini korumaktadır(Gürbüz, 2014).

Son yıllarda Suriyeli göçmenlerin ülkeye yaygın olarak akın etmesiyle birlikte, özellikle de inşaat sektöründe, yoğun göçmen emeği sömürüsüne dayalı sermaye lehine avantajlı bir durumun oluştuğu gözlemlenmektedir. Sektörün temel özelliğinin, ağırlıklı olarak küçük ölçekli işletmelere dayalı bir yapıya sahip olmasıdır. Aşağıda, 2000 yılına ait veriler bulunmaktadır. Bu veriler nispeten eski

sayılsa da, yine de, sektörün yapısını anlamamıza yarar sağlayacağı düşüncesiyle işletme büyüklükleriyle orantılı olarak aşağıda aktarılmıştır.

Tablo:2 İnşaat Sektöründe İşletme Büyüklüğüne Göre İşyeri sayısı

İşyeri sayısı	Çalışan Sayısı
1-9 kişi	11 368
10-19 kişi	2 047
20-49 kişi	1 736
50-99 kişi	591
100-199 kişi	177
200-499 kişi	75
500+ kişi	39
<i>Toplam</i>	<i>16 033</i>

Türkiye’de inşaat sektöründe çalışan kaçak göçmen işçilerle yapılan yüz yüze görüşmeler ve gerçekleştirilen alan çalışmasında bu işçilere ilişkin çok önemli tespitlere ulaşılmıştır. Saha çalışmaları iki ayrı yerde, İstanbul ve Iğdır’da yapılmıştır. Bu arada mekânsal farklılık bulgulara da yansımış, iki farklı mekândan farklı nitelikte değişik bulgular elde edilmiştir. Bu araştırmalar sonucu kaçak göçmen işçilere ilişkin elde edilen verilere göre İstanbul’da inşaat sektöründe çalışan kaçak göçmen işçilerin neredeyse tamamını Türkmenistan, Gürcistan, Azerbaycan ve Afganistanlı işçiler oluşturmaktadır. Saha araştırması sırasında yapılan görüşme ve gözlemler de bunu doğrulamaktadır. İstanbul’da yapılan görüşmeler Gürcü, Türkmen ve Afgan işçilerle gerçekleştirilmiştir. Iğdır’daki görüşmelerin tamamı ise Azeri işçilerle yapılmıştır. Zaten Iğdır’a gelip kayıt dışı olarak çalışan göçmen işçilerin tamamı Azeri işçilerdir. Azeri işçilerin İstanbul’da da çalıştığı tespit edilmiş, ama bu işçiler görüşme yapmayı kabul etmemişlerdir. Tabloda yer alan bilgilere ek olarak Türkmen, Afgan ve Azeri işçilerin kendilerini Müslüman-Türk, Gürcü işçilerin ise Hristiyan-Ortodoks olarak tanımladıkları belirtilmektedir.

Göçmen işçilerin etnik kökenleri, işe alınmalarında birinci derecede belirleyici bir etkidir. (Akpınar, 2009, s.110-113). *İSMMMO’nun 2014 kaçak işçi raporuna* göre de, Türkiye’de son 1 yılda 200 bine aşkın kaçak işçi çalıştırılması sonucunda işverenin milyarlarca dolar ‘haksız kazanç’ elde ettiği, bu yoğun sömürü sürecinde göçmen işçilerin ev hizmetlerinden eğlence, inşaat ve maden sektörüne kadar çok geniş bir yelpazede sömürüldüğü belirtilmektedir. İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası’nın (İSMMMO), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Uluslar Arası Çalışma Örgütü (ILO) ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü ve Dünya Göç Hareketi Raporları verilerinden yararlanarak yayınladığı “*Yabancı Kaçak İşçiler ve Türkiye’de Göç Hareketi*” adlı yeni Rapora göre 2011 yılı itibari ile Türkiye sınırlarından yasal olmayan yollardan ülkeye girmiş kaçak göçmen sayısı ortalama 350 bindir. Bu kaçak göçmenlerin 150 bini Türkiye’den transit geçiş yaparken 200 bini ise ülkemizde kalmaktadır. “Bu işçiler ev hizmetinden tekstile, eğlence sektöründen madencilığe kadar çok geniş bir yelpazede istihdam edilmektedir. Kaçak yabancı işçiler buldukları sektörlere göre yerli işçilerin %55-60’ı düzeyinde bir ücret almaktadır. Ücret düzeyindeki bu düşüklük yanında kayırtışı istihdam nedeniyle devletten kaçırılan vergi ve SSK primleri bu tür istihdamı tercih eden işverenlerin çok büyük miktarlarda kazanç elde etmesine neden olmaktadır”.

Yine aynı rapora göre 200 bin işçi üzerinden asgari ücret baz alınarak yapılan hesaplamada bile güvencesiz işçi istihdam eden işverenlerin SGK primi ve gelir vergisinden elde ettikleri haksız kazanç ayda 90 milyon TL'den yılda 1 Milyar TL'yi aşıyor. Bu işçilerin vergi ve SGK priminin yanı sıra ücret olarak da ortalama 250 dolar civarında bir aylıkla çalıştığı belirtilen raporda net asgari ücretin yaklaşık 180 TL'sinin işverenin cebine kaldığı yıllık ekstra kazanç 432 milyon daha eklendiği ortaya çıkmaktadır. Böylece işverenin vergi ve ücret üzerinden sağladığı toplam kazanç aylık 124 milyon TL'ye, yıllık 1,5 Milyar TL'ye kadar ulaşmakta, bu hesapla 15 yıllık süre boyunca elde edilen haksız kazanç tutarı ise 22 Milyar TL'yi geçmektedir. Rapora göre; Türkiye'de kaçak olarak bulunan göçmen işçiler düşük ücretlerin yanı sıra herhangi bir sosyal ve sağlık güvencesine de sahip değillerdir ve insan hak ve özgürlüklerine yakışmayacak koşullarda ve saatlerde çalıştırılmaktadır.

Peki, insanlık bu bedeli neden ödemek zorundadır; ya da birileri insanlığa bu ağır bedelleri ne uğruna, hangi çıkarlar için ödetmektedir? İşte burada karşımıza kapitalizmin dünyaya, dünya kaynaklarına hakim olma ve dünya nüfusunu istediği gibi kontrol ederek sömürme güdüsü karşımıza çıkmaktadır. Kapitalizm dünyada savaşlar ve iç çatışmalar çıkarma yoluyla sadece dünya kaynaklarının, özellikle de enerji rezervlerinin kendi lehine yeniden dağılımı için olanak yaratmamaktadır, aynı zamanda dünya düzeyinde nüfus ve emek hareketini de kontrol ederek sermayeye en ucuz şekilde iş gücü sağlama olanaklarını da garanti altına almaktadır. Yani savaşlar her açıdan kapitalistlerin yararınadır. Savaşlar yüzünden, vatandaşlık haklarıyla birlikte her türlü destek ve güvencelerini kaybederek ülkeleri dışına çaresizce savrulmuş bu korunmasız insanlar, sığındıkları yeni ülkelerde en kötü koşulda, hayatlarını sürdürebilmek pahasına en kötü işleri en ucuza yaparak ayakta kalma mücadelesi vermektedirler. Çoğunlukla sığındıkları ülkelere, çalışma ve yerleşme izinleri olmadan kaçak giriş yaptıkları için, sürekli yakalanma korkusuyla, yetkili hiçbir kurumdan destek almadan; uğradıkları haksızlıkların sorumlularını hiçbir şekilde hiçbir yere şikâyet edemeden ve herhangi bir suç ya da adaletsizlikle karşı karşıya kaldıklarında da herhangi bir hak veya adalet arama mekanizmasına başvurmadan, sadece birbirlerine sahip çıkarak yaşamak zorundadırlar. Yardım veya destek bulmak bir yana nereye giderlerse gitsinler, sığındıkları her yerde, karşılarına çıkan insanların, özellikle de sermayenin onların bu savunmasız, korunmasız, hassas konumlarından sonuna kadar yararlanmaya kalkacağı, onları boğaz tokluğuna olmayacak koşullarda olmayacak işlerde çalışmak zorunda bırakacakları durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kendi vatandaşlarına ödeyeceği ücretlerin yarısından bile az ücretlerle, sigortasız, sosyal güvencesiz, izinsiz, tatilsiz, iş saatleri uzatılarak en acımasız en vahşi yöntemlerle sömürülmektedirler göçmen işçiler. Böylece işgücü maliyeti neredeyse sıfıra yakın bir meblağa düşürülerek, normal koşullarda mümkün olmayacak astronomik karlar elde edilmektedir.

KAYNAKÇA

AKPINAR Taner, (2009), **Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara

BARRERA Mario, (1979), "Colonial Labour Theories of Inequality: The Case of International Harvester," **Peasants and Proletarians The Struggles of Third World Workers**, (Edited by Robin Cohen, Peter C. W. Gutkind, and Phyllis Brazier), Hutchinson University Library, London, pp. 331-35

CASTELLS Manuel, (1979), "Immigrant Workers and Class Struggles in Advanced Capitalism: The Western European Experience," **Peasants and Proletarians The Struggles of Third World Workers**, (Edited by Robin Cohen, Peter C. W. Gutkind, and Phyllis Brazier), Hutchinson University Library, London, pp. 353-379.

CASTLES Stephen, (1992), "Migrants and minorities in post-Keynesian capitalism: the German case," **Ethnic minorities and industrial change in Europe and North America**, (Edited by Malcolm Cross), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 36-54

CASTLES Stephen and KOSACK Godula, (1972), "The Function of Labour Immigration in Western European Capitalism," **New Left Review**, I/73, pp. 3-21.

COŞKUN Emel, (2014) Türkiye'de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti,
www.calismatoplum.org/sayi42/.

Derya DEMİRDİZEN Derya, (2014), **Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar**,
www.akademikpersonel.kocaeli.edu.tr 30.05.2014

DANIŞ Aslı Didem, (2004), "Yeni göç hareketleri ve Türkiye," **Birikim** 184-185, s. 216-224.

ERDER Sema and KAŞKA Selmin, (2003), **Irregular Migration and Trafficking in Women: The Case of Turkey**, IOM, Geneva.

GÜRBÜZ Burak, (2014), **Türkiye'de emek sömürüsü ve işçi cinayetleri**,
www.guvenlicalisma.org/turkiyede-emek-somurusu,

ILO (International Labour Organization), (1995), **World Employment 1995 - An ILO Report**, International Labour Office, Geneva.

IOM, (2003) **World Migration 2003** - Managing Migration Challenges and Responses for People on the Move, IOM World Migration Report Series, Geneva.

MARX Karl (2004), **Kapital I**, (Çeviren: Alaattin Bilgi), Sol yayınları, Ankara.

OECD, (1998), "Report on the Temporary Employment of Foreigners in Several OECD Countries," **Trends in International Migration Annual Report**, SOPEMI, Paris, pp. 185-200.

PORTES Alejandro, (1983), "Modes of Structural Incorporation and Present Theories of Labor Immigration", **Global Trends in Migration – Theory and Research on International Population Movements**, (Edited by: Mary M. Kritz, Charles B. Keely & Silvano M. Tomasi), The Center for Migration Studies, New York, pp. 279-297.

REYNERİ Emilio, (1998), "**The Role of the underground economy in irregular migration to Italy: cause or effect?**," *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 24, No: 2, pp. 313-331.

SASSEN-KOOB Saskia, (1983), "Labor Migrations and the New International Division of Labor", **Women, Men, and the International Division of Labor**, (Editors: June Nash and Maria Patricia Fernandez-Kelly), State University of New York Press, Albany, pp. 175-204.

TABAK Faruk, (2000), "Dünya Emek Gücü", **Geçiş Çağı - Dünya Siteminin Yörüngesi 1945-2025**, (Editörler Terence K. Hopkins ve Immanuel Wallerstein), (Çevirenler: Nuri Ersoy, Ender Abadođlu, Orhan Akalın ve Yücel Kaya), Avesta Yayınları, İstanbul, s. 112-147.

YÜKSEKER H. Deniz, (2003), **Laleli-Moskova Mekiđi - Kayıtdışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri**, İletişim Yayınları, İstanbul.

WORLD BANK, (1995), **World Development Report 1995 – Workers in an Integrating World**, Oxford University Press, New York.

www.tekgida.org.tr/Oku/9034/Emek-Somurusunun-Merkezi-Turkiye, 2 Temmuz 2014

www.dw.de/suriyede-nufusun-yarisi-göçtü/a-17888203, 29 Ağustos 2014

www.sabah.com.tr/dunya/2014/06/20/multeci-sayisi-50-milyonu-asti)